

VARGA PÉTER

A római katonákra vonatkozó telekszerzési, egyesülési és házassági tilalmak a császárkori jogforrásokban

1. A *Digesta* a *De re militari* fejezetben tárgyalja a katonákra vonatkozó tulajdonszerzési korlátozásokat, ezek valójában mezőgazdasági telekszerzési korlátozások. Macer a *De re militari* 2. könyvében a telekvásárlás tilalmáról a következőket ismerteti:

Milites agrum comparare prohibentur in ea provincia, in qua bellica opera peragunt, scilicet ne studio culturae militia sua avocentur. et ideo domum comparare non prohibentur. sed et agros in aliis provinciis comparare possunt. ceterum in ea provincia, in quam propter proelii causam venerunt, ne sub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet: alioquin fisco vindicabitur. (D.49.16.13.)

A katonáknak tilos földet szerezniük abban a provinciában, ahova a háború miatt vezényelték,¹ természetesen nem a földművelés iránti elfogultság miatt, hanem katonai okok miatt tilos, ugyanakkor házat szerezniük nem tilos.² De abban a provinciában sem szerezhetnek földet, amelybe a háború miatt érkeztek,³ más neve alatt sem szerezhetnek földet,⁴ különben az államkincstár⁵ magának követeli azt.

---

¹ J. H. JUNG: *Die Rechtsstellung die Römischen Soldaten: ihre Entwicklung von den Anfängen Roms bis auf Diocletian*. ANRW. Berlin–New York 1982 II. 14. kötet. 942. p. Augustus császár azért tiltotta meg, mert ez összeegyeztethetetlen a katonai tevékenységgel.

² Nemcsak a lakáscélú, de iparos munka végzése céljából sem volt tilos házat vásárolni, mert ez is a tartós megtelepedést igazolta. Jung: *Die Rechtsstellung*..... 943. p.

³ JUNG: *Die Rechtsstellung*... 942. p.

⁴ Ilyen esetben a telket úgy tekintették, mint a veteránokat megillető prémiumot. JUNG: *Die Rechtsstellung*... 943. p.

⁵ A fiscusról M. KASER: *Das Römische Privatrecht*. München 1971 12 303. p.; W. KUNKEL/Th. MAYER- Maly: *Römisches Recht*. Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo 1987. 26. p.

Hasonlóan nyilatkozik *Marciānus* is *Institutióinak*⁶ 3. könyvében:

Militēs prohibentur praedia comparare in his provinciis, in quibus militānt, praeterquam si paterna eorum fiscus distrahat: nam hanc speciem Severus et Antoninus remiserunt. sed et stipendiis impletis emere permittuntur. fisco autem vindicatur praedium illicite comparatum, si delatus fuerit. sed et si nondum delata causa stipendia impleta sint vel missio contigerit, delationi locus non est. (D.49.16.9.)

A katonáknak megtiltották, hogy mezőgazdasági földet vegyenek a provinciájukban, ahol szolgáltak, kivéve, amikor az államkincstár értékesítette ősi birtokait, *Severus* és *Antoninus* császár kegyből ezekben az esetekben kivételt tett. De amikor szolgálatukat letöltötték, akkor a vásárlás már engedélyezve volt. Az államkincstár magának követelte a telket, ha meg nem engedett módon szerezték meg és azt valaki bejelentette. Ha a bejelentés a leszerelésig, vagy az elbocsátásig nem történik meg, akkor bejelentésnek már helye nem lehet.⁷

Ugyanerről szól *Macer* is a *De re militari* 2. könyvében:⁸

Is autem, qui contra disciplinam agrum comparaverit, si nulla de ea re quaestione mota missionem acceperit, inquietari prohibetur. (D.49.16.13.1.)

Ha valaki ezen szabály ellenére mégis mezőgazdasági földet szerez, és ezt nem jelenti be, amikor elbocsátják, utólag az már nem lehet zavaró.

Az előző három forrás alapján feltételezhető, hogy a katonáknak mezőgazdasági földterületet azért volt tilos szerezniük abban a provinciában, ahol szolgálnak, mert elvonhatta figyelmüket a katonai kötelezettségeiktől.

De nem volt tilos házat szerezniük. Ennek oka az, hogy az a római állam érdekeit szolgálta, hiszen az a katona, aki a provinciában házat vesz, ezt azért teszi, mert a leszerelés után ott kíván letelepedni és ez az állam érdekeivel egyező, hiszen erősíti a rómaiak hatalmát a provinciában.

A telekszerzési tilalom alól voltak kivételek, az egyik, ha az államkincstár értékesíti birtokait. Feltehető, hogy itt a szerzést azért engedik meg, mert az

⁶ A jogász tankönyve 16 könyvből áll. Caracalla császár alatt, vagy halála után nem sokkal készült, senki nem idézi, amiből Schulz arra következtet, hogy nem volt általánosan ismert. A mű a császári rescriptumokat a maga teljességében tartalmazza. Az 1. és 2. könyv a jogforrásokról és a személyekről, különösen pedig a házasságról és a gyámságról szól. A 3. könyvben van a dologi jog, a következő 6. könyvben pedig az öröklés. A 10–14. könyv foglalja magába az egyes törvényeket és a közjogot. F. SCHULZ: *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*. Weimar, 1961 208. p. és köv. A 3. könyvön belül tárgyalja a tulajdonszerzést, a dolgok felosztását és a haszonélvezetet. A tulajdonszerzés kázusai között található a katonák telekszerzésének tilalma, ez Lenelnél nagyon jól megfigyelhető. O. LENEL: *Palingenesia Iuris Civilis*. Lipcse, 1889 I. 1. 655. p.

⁷ JUNG: *Die Rechtsstellung...* 943. p.

⁸ A *De re militari* 2. könyvében a szerző a katonai státuszhoz kapcsolódó szabályokat fogalmazza meg pl: telekszerzési tilalom, elbocsátási okok stb.

állam bevételeinek növelése fontosabb érdek, mint a katonai. Tehát itt az állam érdekeinek rangsorolásáról van szó.

A másik kivétel, amikor a katona a tilalom ellenére telket vásárolt, és erről az államkincstár már azután szerzett tudomást, amikor a katona már kiszolgált, vagy elbocsátották, ilyenkor az államkincstár már nem követelhetette a telket.

Macer arról is tájékoztat, hogy kiket nem illethet meg ez a kedvezmény:

Illud constat huius praescriptionis commodum ad eos, qui ignominiae causa missi sunt, non pertinere, quod praemii loco veteranis concessum intellegitur: et ideo et ad eum, qui causaria missus est, potest dici pertinere, cum huic quoque praemium praestatur. (D.49.16.13.2.)

Egyet lehet érteni azzal, hogy ezt a kedvezményt nem adják meg azoknak a katonáknak, akiket becstelenség miatt bocsátottak el. A veteránoknak a szolgáltat jutalmaként megadható, valamint azoknak is, akiket betegség miatt szereltek le.

Tehát a jogtalan telekszerzés a leszerelés után jogszerűvé válik, mintegy jutalomként a veteránoknál⁹ és olyan személyeknél, akiket betegség miatt szereltek le, de nem kaphatják meg ezt a kedvezményt azok, akiket becstelenség miatt bocsátottak el a szolgálatból.

A katona csak abban a provinciában nem szerezhette telket, ahol szolgált, a többiben már igen. Az is tilos volt, hogy más neve alatt szerezzen telket, mert így a rendelkezés kijátszható lett volna. Marcianus szerint öröklés esetén nem tilos, hogy a katona telket birtokoljon abban a provinciában, ahol szolgált. Áll *Institutióinak* 3. könyvében:

Milites si heredes extiterint, possidere ibi praedia non prohibentur. (D.49.16.9.1.)

A forrás helytelen terminust használ, mert nem a birtoklásról van szó, hanem a telek tulajdonjogának megszerzéséről, ezért nem helyes a *possidere* ige, hanem a *comparare* igét kellett volna használni.

Ez a hiba felveti azt a gyanút, hogy a kortársak azért nem hivatkoznak a jogász ezen művére, mert talán nem tartották szakmailag eléggé nívósnak. Hiszen a klasszikus kor jogászái számára már egyértelmű volt a tulajdon és a birtok elhatárolása. De az is lehet, hogy a *Digesta* másolója tévedett.

Julianus az örökléssel kapcsolatban mondja, hogy az öröklés nem más, mint utódlás azon jogok összességében, amelyek az elhaltat megillették.¹⁰ A forrás-

⁹ A veteránokra vonatkozó kedvezményeket a Digesta a 49. könyv. 18. fejezetében De veteranis címmel tárgyalja. A veteránokról lásd W. KUNKEL/R. WITTMAN: *Staatsordnung und Staatspraxis der Römischen Republic*. München, 1995 II. kötet 336. és köv. p.; M. CLAUS: *Lexikon lateinischer militärischer Fachausdrücke*. Stuttgart, 1999 92. p.

¹⁰ Hereditas nihil aliud est, quam successio in universum ius quod defunctus habuerit. (D.50.17.62.).

ból jól látszik, hogy az örökös nemcsak a hagyatéki javak birtokát, hanem azok tulajdonjogát is megszerzi.

2. A katonákra vonatkozó egyesülési tilalmakról a *Digesta* 47. könyv 22. fejezete rendelkezik *De collegiis et corporibus* címmel.

A *Digesta* fejezetcíméből jól látszik, hogy a rómaiaknál a személyegyesületekre nem volt egységes elnevezés, a források hol *corpus*nak, hol *collegium*nak, hol *universitas*nak nevezik őket.¹¹

Marcianus a tiltott baráti összejöveletekről és a katonai egyesületekről azt mondja tankönyvének 3. könyvében, hogy

Mandatis principalibus praecipitur praesidibus provinciarum, ne paciantur esse collegia sodalicia neve milites collegia in castris habeant. sed premittitur tenuioribus stipem menstruam conferre, dum tamen semel in mense coeant, ne sub praetextu huiusmodi illicitum collegium coeat. quod non tantum in urbe, sed et in Italia et in provinciis locum habere divus quoque Severus rescripsit. Sed religionis causa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur. Non licet autem amplius quam unum collegium licitum habere, ut est constitutum et a divis fratribus: et si quis in duobus fuerit, rescriptum est eligere eum oportere, in quo magis esse velit, accepturum ex eo collegio, a quo recedit, id quod ei competit ex ratione, quae communis fuit. (D. 47.22.1.1-2)

Császári rendeletek írják elő a provinciák elöljáróinak, hogy ne tűrjék el a (titkos) baráti társaságokat, vagy katonai egyesüléseket a táborokban, de megengedik az alacsonyabb rangúaknak a havi zsoldot összeadni, de havonként csak egyszer jöjjenek össze, nehogy ennek ürügyével titkos gyűlést tartsanak. *Severus* császár előírta, hogy ez ne csak a Városban (Rómában), hanem Itáliában és a provinciákban is így történjék. Vallási okokból összejönni azonban nem tilos, mind addig amíg ilyen módon nem kerülnek ellentétbe a *senatus consultum*mal,¹² mely szerint a titkos összejöveletek tilosak.

Nem szabad azonban több, mint egy összejövetelt tartani, ahogyan ezt a császári testvérek meghatározták, s ha valaki két testületben is részt venne, akkor a császári leirat szerint választania kell, hogy melyikben szeretne inkább tag lenni, s attól a testülettől, amelyből kilép, meg kell kapnia az őt illető részt, ami ott közös.

A forrásból jól látszik, hogy a császári rendeletek és a *senatus* határozata pontosan szabályozta a katonák egyesülési jogát. Érthető, hogy tiltották a titkos

¹¹ A személyegyesületekről H. F. JOLOWITZ: *Roman Foundations of modern law*. Oxford, 1957. 128. és köv. p.; KASER, RPR12. 72§; KUNKEL/ HONSELL: RR. 77. és köv. p. A katonai személyegyesületekről lásd még CLAUS: *Lexikon...* 30. és köv. p.

¹² A *senatus consultum*ról JOLOWITZ: i. m. 167. p.; KASER: RPR12. 199. és köv. p.; KUNKEL/ SELB: RR. 15. és köv. p.; KUNKEL/WITTMAN: *Staatsordnung...* II. kötet 321. p.

összejöveteleket, hiszen ezek könnyen lázadáshoz vezethettek, mivel a katonák fegyvereiket szinte mindig maguknál tartják.

A titkos gyűlések tilosak voltak, de ha azok az alacsony rangú katonák zsoldjának összegyűjtését célozták, akkor nem tilos, tehát szolidaritásból, ami összefért a bajtársiassággal, lehetett összejönni, de csak havonta egyszer, nehogy a sűrűn tartott összejövetelek meg nem engedett célúvá alakuljanak.

Ez vonatkozott az egész birodalomra, nemcsak Róma városára.

Szintén nem élt a tilalom a vallási összejövetelekre, mind addig, amíg nem szegték meg velük a titkos összejöveteleket tiltó *senatusi* határozatot.

Egy katona egyszerre csak egy testületben vehetett részt, ha több személy-egyesülésben is tag volt, akkor el kellett döntenie, hogy melyik tagságát tartja meg, természetes ahonnan kilépett, ott meg kellett kapnia a neki járó vagyont.

Gaius azt mondja, hogy a testületek maguk számára szabályzatot hozhatnak létre, amely nem lehet ellentétes az állami törvényekkel. Ezt a rómaiak Solon törvényeiből vették át.¹³

Ulpianus azt is közli, hogy mi a büntetése azoknak, akik tiltott személyegyesületeket hoznak létre a *Proconsul* tisztéről¹⁴ szóló 6. könyvében:

Quisquis illicitum collegium usurpaverit, ea poena tenetur, qua tenentur, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt.
(D.47.22.2.)

Bárki, aki illegális személyegyesületet hoz létre, ugyanolyan büntetést kap, mint azok a fegyveresek, akiket azért ítélnék el, mert középületeket vagy templomokat szálltak meg.

A forrásból látszik, hogy a tiltott személyegyesületek létrehozása ugyanolyan súlyú bűncselekmény volt, mint a mindenki számára nyitva álló épületek pl: fürdők, vagy templomok fegyveres megszállása.

A forrás nem nevezi meg a büntetés nemét és mértékét, hanem a *crimen maiestatis* bűncselekményére utalva teszi ezt meg.

A tiltott személyegyesületek alapítóit büntetni kell, de nyilvánvaló, hogy ezentúl az egyesületekkel szemben is intézkedéseket kell tenni.

Marcianus a tiltott egyesületekkel szemben az alábbi lépéseket javasolja a Büntető keresetekről¹⁵ szóló 2. könyvében:

¹³ Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt: quam Graeci #HETAIREIAN# vocant. his autem potestatem facit lex pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant. sed haec lex videtur ex lege Solonis tralata esse. nam illuc ita est: ... (D.47.22.4.); KASER: RPR12. 309. p.

¹⁴ A De officio proconsulis 10 könyvből áll. A senatori provinciák helytartóinak hivatali kötelessége volt ismerni az általános jogi normákat, valamint a császár rendeleteit, hiszen a tartományában iurisdictiót kellett gyakorolnia. Schulz ezzel indokolja a mű megszületését. SCHULZ: *Geschichte...* 310. p. és köv. Lenel szerint a 6. könyvben a személyegyesületekről, a bonorum possessióról és a manumissióról esik szó. LENEL: Pal. 2. 972. p.

¹⁵ A mű 2 könyvből áll. Az 1. könyvben az egyes bűncselekményeket tárgyalja az azokat behozó törvény neve alatt. A 2. könyvben pedig a közbűntettek eljárása keretén belül található a

Collegia si qua fuerint illicita, mandatis et constitutionibus et senatus consultis dissolventur: sed permittitur eis, cum dissolvuntur, pecunias communes si quas habent dividere, pecuniamque inter se partiri. In summa autem, nisi ex senatus consulti auctoritate vel Caesaris collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra senatus consultum et mandata et constitutiones collegium celebrat. Servos quoque licet in collegio tenuiorum recipi volentibus dominis, ut curatores horum corporum sciant, ne invito aut ignorante domino in collegium tenuiorum reciperent, et in futurum poena teneantur in singulos homines aureorum centum. (D.47.22.3.1-2.)

Ha valahol illegális egyesületeket fedeznek fel, azokat császári rendeletekkel és utasításokkal, valamint *senatus consultum*okkal fel kell oszlatni, de amikor feloszlanak, megengedik nekik, hogy ha van közös pénzük, azt egymás között osszák fel. Összegezve azonban, ha egy ilyen testület nem a *senatus*, vagy a császár engedélyével működik, akkor azt az egyes katona a *senatus consultum* és a fennálló rendelkezések, és utasítások ellenére látogatja.

Rabszolgákat is fel lehet venni alacsonyabb rangú katonai testületekbe, ha uraik ebbe beleegyeznek, de úgy, hogy ezeknek a testületeknek a vezetői tudják ezt és ne a *dominus* akarata ellenére, vagy tudta nélkül vegyék fel őket, s amennyiben ez nem így történik, fejenként 100 arany büntetést kell fizetni.

A jogtudós azt mondja, hogy ha illegális egyesületeket fedeznek fel, azokat fel kell oszlatni, de az egyesület vagyonát szét kell osztani tagjai között. A büntetés még sem olyan súlyos, mint a felségsértésnél. A két forráshely összevetéséből az utóbbi intézkedés, illetve büntetés látszik életszerűbbnek, hacsak a *collegium* létrehozása nem jelentett konkrét fenyegető veszélyt az államra, illetve valamely közösségre nézve.

Bár ahogy *Ulpianus* mondja, ha valami az egyesületnek jár, az nem a tagoknak jár, amivel pedig az egyesület tartozik, azzal nem tartoznak a tagok.¹⁶

Ha a katona olyan testületet látogatott, amely nem engedéllyel működik, akkor az jogellenes. Még rabszolga is felvehető volt alacsonyabb rangú katonai egyesületekbe, de csak ha ahhoz ura és az egyesület vezetői hozzájárulnak.¹⁷ Ha ura engedélye nélkül vették fel a rabszolgát, 100 arany büntetést kellett fizetni.

Kérdésként merül fel, hogy ki fizette a büntetést, bár a forrás nem említi, de egyértelműen az egyesület, mert a rabszolga vétőképeséssel bír, mégsem valószínű, hogy őt büntették, hanem az egyesületet, mivel a *collegium* akarata nélkül a rabszolga nem lehet annak tagja. Az egyesületek a tagoktól elkülönült vagyonnal rendelkeztek, így a bírságot is meg tudták fizetni, amely a felvett rabszolgák számától függően fejenként 100 arany volt.

forrás. LENEL: Pal. 1. 675. p.

¹⁶ ... si quid universitati debetur, singulis non debetur; nec quod debet universitas, singuli debent. (D.3.4.7.1.); KUNKEL/ HONSELL: RR. 78. p.

¹⁷ KASER: RPR112. 309. p.

3. A katonákra vonatkozó házassági tilalom kérdése nem egyértelmű, mert a források egy része alátámasztja a tilalom fennállását, míg a források másik része a katonák által kötött *iustum matrimonium*ról beszél.

A császárkori szabályozás vizsgálatánál az *Augustus* császár korában meglévő tilalomból kell kiindulni¹⁸ és *Septimius Severus* császár uralkodásáig kell csak vizsgáldni, mivel ő a katonák házasságkötési tilalmát feloldotta.¹⁹

Először vizsgáljunk meg két, *Gaiustól* származó forrást, amelyek a tilalmat alátámasztják:

vel senectutem aut valetudinem aut militiam satis commode retineri matrimonium non possit: (D.24.1.61.)

A jogtudós azt mondja, hogy az időskor, vagy a betegség, vagy a katonai státusz önmagában elegendő a házasság felbontásához.

Unde et veteranis quibusdam concedi solet principalibus constitutionibus conubium cum his Latinis peregrinisve, quas primas post missionem uxores duxerint;.... (Inst.1.57.)

Ebből következőleg bizonyos veteránoknak is császári rendelettel engedélyezik a *conubium*ot azokkal a latin és *peregrinus* nőkkel, akiket elbocsátásuk után először vesznek el nőül.

A két forráshely egyértelműen utal a házassági tilalom létre. Az első esetben a katonai státusz megszerzése alapot jelent a házasság felbontására. A második esetben, pedig abból következtethetünk rá, hogy a jogász kihangsúlyozza azt, hogy bizonyos leszerelt katonák megkaphatták a házasságkötés jogát, tehát ebből *a contrario* következik, ha megkaphatták, akkor korábban nem volt meg ez a joguk.

Most pedig nézzünk olyan forrásokat, amelyek a házassági tilalmat vitathatóvá teszik:

Filius familias miles matrimonium sine patris voluntate non contrahit. (D.23.2.35.- Papinianus)

A jogász állítása szerint a katona fiú házassága az apa akarata nélkül nem jöhet létre.

A forrás egyértelműen kimondja, hogy a fiú apja engedélyével *matrimonium*ot köthet.

Ugyancsak a katonák házasságkötési jogára utalnak olyan forráshelyek is, amelyek a katona fiának, illetve *postumusainak* öröklésével foglalkoznak.²⁰

¹⁸ Suet. Augustus 24. 1.; M. MIRKOVIC: Die Römische Soldatenehe und der „Soldatenstand“. ZPE 40 (1980) 262. p.; JUNG: *Das Eherecht*... 334. p. Ez a tilalom csak a katonai táborokra vonatkozott, a hadvezér a táboron kívül együtt élhetett feleségével.

¹⁹ MIRKOVIC: *Die Römische Soldatenehe*... 259. p.; JUNG: *Das Eherecht*... 337. és köv. p.

²⁰ D.29.1.7.; 29.1.8.; 29.1.28.; 49.17.16.; 49.17.13.;

Az ellentétes véleményeket tartalmazó forrásoknak köszönhetően az irodalom is megosztott a kérdésben. Meyer²¹ szerint a tilalom a *milites gregales*nál abban is megmutatkozott, hogy a katonáskodás előtt kötött házasságot a katonai szolgálat fölfüggesztette, és átalakította egy legális *concubinatus*szá, amely a feleség oldaláról *matrimonium iustum*ot jelentett. A szolgálat megszűnése után a *concubinus* visszafordult jogszerű *matrimonium iustum*má. Ez alól kivételt jelentettek az alacsonyabb rangú tisztek, az *evocati*, *immunes* és a *principales*. Mirkovic²² vitatja, hogy a házasság folytonosságának tilalma olyan hosszú ideig fennmaradhatott volna. A tilalom alapja a katonai fegyelem erősítése lehetett, amit később áthágtak. A tilalom részleges fennmaradását szolgálta a hatalom azon törekvése, hogy a *disciplina* látszata megmaradjon. Jung²³ azt mondja, hogy az együttélést eltűrték, de sem a császár, sem a tartományi helytartók nem ismerték el jogszerű házasságnak.

Ebben a kérdésben olyan megoldást kell találni, ami megmagyarázza azt, hogy *Gaius* miért hivatkozik a tilalomra két helyen is, illetve hogy a többiek miért nem említik.

Meyer álláspontja nem tartható két ok miatt sem. Az egyik: nem valószínű, hogy egy jogszerűen megkötött házasságot a rómaiak visszaminősítettek volna *concubinatus*szá, majd a katonai szolgálat végén újra jogszerű házassággá alakították volna át. Ez a csúrés-csavarás nem jellemző a római jogra. A másik ok, ha Meyer állítása igaz lenne, ez olyan speciális jogi megoldás lett volna, amit a *Digesta*ban *Gaius*on kívül mások is biztosan megemlítenek, még akkor is, ha csak jogtörténeti jelentősége van.

A forrásokkal egybevágó megoldás a következő lehet: az *augustus*i tiltást követően az időben előre haladva egyre többször szegték meg a tilalmi szabályt, amely egyetértve Mirkoviccsal, a *disciplina* fennmaradását célozta. A tilalom megszegését a császár és a hadvezérek hallgatólagosan tudomásul vették, mivel szükségük volt a katonákra a birodalom fennmaradása érdekében. Formailag azonban nem törölték el, mert fenn akarták tartani a *disciplina* látszatát. A *Digesta* katonai fejezeteiben azért nem foglalkoztak a házassági tilalommal, mert az *Septimius Severus* császár korára már csak elméletben létezik, amit a császár formailag is eltörölt, *Iustinianus* császár idejére pedig már teljesen feledésbe is merült.

*

Összefoglalva megállapítható, hogy a katonák jogait háromféle jelentős tilalom korlátozta. Nem szerezhettek mezőgazdasági földterületet, abban a provinciában, ahol szolgáltak, mivel ez elvonhatta figyelmüket katonai kötelezettségeik-

²¹ P. M. MEYER: *Der Römischen Konkubinat nach den Rechtsquellen und den Inschriften*. 1895 111. p.

²² MIRKOVIC: *Die Römische Soldatenehe*... 271. p.

²³ JUNG: *Das Eherecht*... 337. p.

ről. Azonban házat venniük nem volt tilos, mert ez arra utalt, hogy a katona leszerelés után ott fog letelepedni, ami erősíti a római uralmat. Ha valaki a tilalmat mégis megszegte, és erről az állam, még a katonai státusz megszűnése előtt tudomást szerzett, akkor a *fiscus* elkobozta a termőföldet. A katonáskodás befejezése után elkobzásnak már helye nem volt. Nem érvényesült a tilalom akkor, ha az állam saját földjeit értékesítette, illetve veteránok és betegség miatt leszereltek esetében.

Szintén korlátozták a katonák egyesülési jogát is. A katona egy időben csak egy személyegyesület tagja lehetett, és havonta csak egyszer jöhettek össze. Nem vehetett részt továbbá titkos *collegiumban*. Az egyesülési jogot nyilvánvalóan azért korlátozták, hogy elejét vegyék bármiféle hadseregen belüli szervezkedésnek, illetve lázadásnak. Titkos egyesületeket, pedig azért nem hozhattak létre, mert a hadvezetés csak a nyíltan szerveződött *collegiumok* tevékenységét tudta figyelemmel kísérni. A támogatott egyesületek a szolidáris és vallási célú szerveződések voltak.

Már a köztársaságkortól kezdve élt a katonák házassági tilalma, amely feltehetőleg oda vezethető vissza, hogy jobban fegyelmezhető és könnyebben engedelmeskedik a parancsok egy olyan katona, akinek sem felesége sem gyermekei nincsenek. A tilalmat *Augustus* császár megerősíti. Később azonban egyre inkább megszegik, a hatalom pedig ezt hallgatólagosan eltűri, de formailag nem törlik el, mivel fenn akarják tartani a katonai fegyelem látszatát. *Septimius Severus* császár azonban végleg megszünteti, mivel az már csak „papíron létezik”.

A katonákat sújtó különböző tilalmak közös célja az volt, hogy a katona csak a katonai feladataira koncentráljon. Megpróbálták megvonni tőlük minden olyan jogot, amely elvonhatta a katona figyelmét kötelezettségeiről, vagy megkérdőjelezhetővé tette a fegyelmet, illetve az előljáró parancsát.

PETER VARGA

ERWERBVERBOT FÜR AGRARGRUNDSTÜCKE, VEREINVERBOT UND EHEVERBOT DER RÖMISCHEN SOLDATEN IN RECHTSQUELLEN DER KAISERZEIT

(Zusammenfassung)

Die Soldaten durften kein Agrargrundstück in der Provinz erwerben, in der sie dienten. Dieses Verbot kam nicht zur Geltung in folgenden Fällen: vom Fiscus

verkauften Grundstücken, Erbschaft und wenn der Erwerb nach der Abrüstung zur Licht kam. Der Erwerb des Hauses war nicht verboten.

Die Soldaten dürften sich an heimlichen Vereinen nicht teilnehmen. Dieses Verbot galt an den religiösen und solidarischen Vereinen nicht. Für ein Soldat war aber nur eine Mitgliedschaft erlaubt.

Kaiser August verstärkte das Eheverbot der Soldaten. Später tolerierte die Macht still, wenn die Soldaten dieses Verbot verletzten. Der Kaiser hat formell diese Regel nicht abgeschafft, weil er den Anschein der Disziplin erhalten wollte. Kaiser Septimius Severus hat das Eheverbot der Soldaten endgültig aufgelöst, deswegen beschäftigten sich die Juristen nicht mit dem Eheverbot in Digesten.